

**DEMOKRASİ
PLATFORMU
DERGİSİ**

Demokrasi Platformu Dergisi

International Refereed Journal

ISSN: 1305-4600

10 (35), 2021, 118-134.

Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler

Interview with Bülent Tokgöz: Current Developments in Afghanistan

Muhammed Ünlüler

Demokrasi Platformu Dergisi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible Manager of the Journal of Democracy Platform

E-Posta: muhammedunluler51@gmail.com

Orcid: 0000-0002-5846-6095

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Röportaj / Interview

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/ Winter-December

Geliş/Received: 21 Eylül/Septembe 2021

Kabul/Accepted: 23 Kasım/Noember 2021

Yayın/Published: 15 Aralık/December 2021.

Atıf/Cite As

Ünlüler, Muhammed. "Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler". *Demokrasi Platformu Dergisi*, 10 (35), 2021, 118-134.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com> | **e-mail to:** demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Copyright © Published by Serkan Yorgancılar, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Taliban'ın yeniden iktidara gelişi, Taliban'da yaşanan değişim nasıl ortaya çıktı? Fikri ve siyasi paradigmasına dair neler? Örgütlenme biçimi nasıl? Taliban'ın yeni dönemde Pakistan'I değil Katar ile yakınlaşması nasıl anlaşılmalı? Türk-Taliban ilişkilerinin seyri nereye gidiyor? DAİŞ, El-Kaide, Lübnan Hizbullah'ı gibi yapılarla kıyaslanabilir mi benzerlikler var mıdır?

Her şey değişir. Akideler de değişir. Bu değişim Taliban gibi istişari yapılar için savrulma şeklinde değil bir ırmağın yatak değiştirmesi suretinde cereyan eder. ABD'nin Afganistan'dan ayrılmasından sonra Taliban yeniden iktidara geldi. ABD'nin istediği barışın gerçekleşebilmesi için Taliban Katar tarafından ehlileştirildi. Taliban Pakistan'ın sultasından kurtulma adına Katar imkanını iyi değerlendirdiler. Katar'da güvenli şartlarda, pratiğin acil dayatmalarının uzağında serinkanlı düşünüp okuyabilecekleri bir zemin buldular.

Taliban Afganistan'ı orta vadede bir ulus-devlet hâline getirerek, uzun vadede de modernleşirmesini sağlayabilecek bir güç olarak görülebilir. Peştular istişari bir topluluktur, aileden kabileye, kabile konfederasyonundan örgüt yönetimine kadar Peştular hayal edemeyeceğimiz kadar demokratik yapıya sahip bir kavimdir.

Her ülke nevi şahsına münhasırdır. Afganistan ise daha fazla kendine münhasırdır. Afganistan'ın kaderini belirleyen şey coğrafya ile nüfus dağılımının karşı konması güç bir merkezkaç kuvvet teşkil etmesidir. Afganistan'ı işgal eden her bir işgalci, kendisiyle işbirliği yapacak etnik güçleri bulmakta zorluk çekmemiştir. Bu ise fay hatlarını derinleştirdi ve kalıcılaştırdı.

Peştu olmayanlar kendi aralarında mezhep ve kavim ekseninde parçalıdır. Hemen hepsi birbiriyle kan davalıdır. Peştular, Türklerin delaletiyle hidayet bulmuş bir kavimdir. Bundan ötürü Hanefi ve Matudiri'dirler. Taliban'ın din anlayışına etki eden başka bir faktör ise Arap mücahitlerdir. 1980'lerde tarihte ilk defa Peştular arasında din değiştirir gibi mezhep değiştirme olgusuna rastlandı. Önce El-Kaide, daha sonra DAİŞ'le birlikte hareket eden Peştu gençliği tüm dengeleri ilgilendiren tehlikeli bir çarpan haline geldi.

Ahmed Mesud, tıpkı Washington Post'taki makalesinde dediği gibi sadece kendisi için değil Batı için de savaşıyor.

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Taliban'ın ortak bir tarihe rağmen Türkleri pek tanıdıkları söylenemez. Daha doğrusu Özbekleri, Türkmenleri tanırlar ve onlardan hareketle Türkiye hakkında bir hükme varabilirler. Türkiye üstüne okumuş, özellikli bir bilgisi olan Peştü'ya rastlamadım şahsen.

Türklerin Hanefi olduğu bilgisi sıradan bir Peştü için önemlidir. Türkler'in Afganistan'ın eski işgalcileri Ruslar ve İngilizlerle savaşmış olması da önemlidir. Günümüzdeki işgalci ABD'ye karşı içten içe bir bağımsızlık mücadelesi veriliyor olması da önemlidir.

Onların bizimle ilgili cehaletlerinin mazereti var ama bizim yok. Tarihteki rolümüz ile bilincimizdeki tarihin orantısızlığı bizim en ciddi talihsizliğimiz. Türkiye'nin kendisini Taliban'a anlatabilmesi gerekirdi. Taliban'ın bizimle ilgili cehaletlerinin mazereti var ama bizim yok. Afganistan'da Türkiye'nin daha fazla olması bir onur meselesi olarak görülmeli. Onurlu insanlar Afganistan'da var olmalı. Türkiye'deki Taliban karşısındaki tepkilerin çoğu ideolojik ve basmakalıptır.

Türkiye Afgan mülteci akışından en çok nasiplenen ülke. Hedef ülke olduğu söylenemez. mültecilerin gidebileceği en batıdaki ülke. Mecburen son durak olduğu için burayı seçiyorlar. İran bunu çok iyi okuduğu için kapıları gevşek tutuyor, Türkiye'ye ittikten sonra kilidi vuruyor. Bir huni içinde mültecileri biriktirip Türkiye'nin bidonuna boşalttığını söyledim birkaç yerde, bu benzetmeyi yalanlamak niyetinde olduğunu hiç sanmıyorum. Türkiye'nin kapı bacasına daha fazla sahip çıkacağına dair de pek alamet yok. Garip bir politikasızlık hakim. Yükselen yabancı düşmanlığına, ırkçılığa varan mülteci karşıtlığına rağmen ne bu yükselen tansiyonu düşürmeye ne de mülteci akınına çekidüzen vermeye dönük ciddi bir müdahale göze çarpmıyor.

“Çin Modeli”: Gittikçe şöyle düşünmeye başlıyorum: Türkiye ile Çin arasında gizli bir anlaşma var, bu anlaşmaya göre Türkiye Avrupa'nın Çin'i olacak, yani Çin'de üretilen malların Avrupa'ya geçtiği köprü olmak yerine Çin'in Avrupa'ya çalışan imalathanesi olacak. Bunun için de ucuz işgücü gerekiyor. Ülkenin dünyanın dört bir yanından hırlı mı hırsız mı ayırt etmeksizin mülteci cennetine dönüştürülmesinin bir izahı varsa budur sanıyorum.

Anahtar Kavramlar: Afganistan, Taliban, Peştunlar, Bülent Tokgöz, Röportaj

Abstract

How did the Taliban come back to power and how did the change in the Taliban come about? What about his intellectual and political paradigm? How is the organization style? How should the Taliban's rapprochement with Qatar, not Pakistan, be understood in the new era? Where is the course of Turkish-Taliban relations going? Are there any similarities or comparisons with structures such as ISIS, Al-Qaeda, Lebanese Hezbollah?

Everything changes. The creeds also change. For consultative structures such as the Taliban, this change takes place not in the form of a sway, but in the change of course of a river.

After the US left Afghanistan, the Taliban came back to power. The Taliban was tamed by Qatar in order to achieve the peace that the USA wanted. The Taliban made good use of the Qatari opportunity to get rid of Pakista's domination. They found a place to think and read calmly in Qatar, in safe conditions, away from the immediate impositions of practice.

The Taliban can be seen as a power that can transform Afghanistan into a nation-state in the medium term and modernize it in the long term. Pashtuns are a consultative community; from family to tribe, from tribal confederation to organization management, Pashtuns are a people with a democratic structure that we cannot imagine.

Every country is unique in its own way. Afghanistan, on the other hand, is even more so. What determines the fate of Afghanistan is that geography and population distribution constitute an irresistible centrifugal force.

Every occupier who invaded Afghanistan had no difficulty in finding ethnic forces to cooperate with themselves. This deepened and perpetuated the fault lines.

Non-Pashtu are divided among themselves on the axis of sect and tribe. Almost all of them are feuding with each other. The Pashtuns are a tribe that found guidance with the help of the Turks. Therefore, they are Hanafi and Matudiri. Another factor affecting the Taliban's understanding of religion is the Arab mujahideen. In the 1980s, for the first time in history, the phenomenon of changing religions was encountered among the Pashtuns. The Pashtu youth, who acted first with al-Qaeda and then with ISIS, became a dangerous multiplier that concerns all balances.

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Ahmed Massoud is fighting not only for himself, but also for the West, just as he said in his article in the Washington Post.

Despite a common history of the Taliban, it cannot be said that they know the Turks very well. More precisely, they know the Uzbeks and the Turkmens and can come to a conclusion about Turkey based on them. I personally have not come across a Pashtu who has studied Turkey and has a specific knowledge.

The knowledge that Turks are Hanafi is important to an ordinary Pashtu. It is also important that the Turks fought the former occupiers of Afghanistan, the Russians and the British. It is also important that there is an internal struggle for independence against the occupying USA today.

They have an excuse for their ignorance about us, but we do not. The disproportion between our role in history and history in our consciousness is our gravest misfortune.

Turkey should have been able to explain itself to the Taliban. The Taliban have excuses for their ignorance about us, but we do not.

Having more Turkey in Afghanistan should be seen as a matter of honor. Honorable people should exist in Afghanistan. Much of the backlash against the Taliban in Turkey is ideological and stereotypical. Turkey is the country that has benefited the most from the Afghan refugee flow. It cannot be said that it is a target country. The westernmost country to which refugees can go. They choose this place because it is the last stop. Since Iran reads this very well, it keeps the doors loose, hits the lock after pushing it to Turkey. I have said in a few places that Iran collects refugees in a funnel and empties them into Turkey's bin, I do not think Iran intends to refute this analogy. There are not many signs that Turkey will take care of the door chimney more. There is a strange lack of politics. Despite the rising xenophobia and racist anti-refugee sentiment, there is no serious intervention to reduce this rising tension or to tidy up the refugee influx.

"Chinese Model": I'm starting to think more like this: There is a secret agreement between Turkey and China. According to this agreement, Turkey will be Europe's China. It will be a working factory. This requires cheap labor. If there is an explanation for turning the country into a refugee paradise regardless of whether they are thieves or thieves from all over the world, I think this is it.

Keywords: Afghanistan, Taliban, Pashtuns, Bülent Tokgöz, Interview

1. ABD'nin Afganistan'dan ayrılmasından sonra Taliban yeniden iktidara geldi. Dünyada Taliban'ın yeniden yükselişi ve ABD'nin ve diğer uluslararası güçlerin Afganistan'ı terk etmesi en önemli gündemler haline geldi. Bu sürecin toplum vicdanına kazınan resmi de şüphesiz Afganistan'ı terk etmek için ABD uçaklarına dışardan tutunmaya çalışanlar ve bir biçimde tutunmayı başaran ancak sonrasında uçaktan boşluğa düşen siviller oldu. Bu bağlamda Afganistan'ın son yüz yıllık süreci bir anlamda modernleşememe/devletleşememe/milletleşememe süreci olarak değerlendirilebilir mi, bu süreçleri gerçekleştirmeye çalışan Afgan liderler olmuş mudur, bu kişiler neler yapmışlardır?

Her ülke nevi şahsına münhasırdır fakat Afganistan daha fazla münhasırdır. Onun kaderini belirleyen şey coğrafya ile nüfus dağılımının karşı konması güç bir merkezkaç kuvvet teşkil etmesidir. Kuzey-güney hattında keskin bir ayrışma mevzubahistir: Peştü güney, Peştü olmayan kuzey. Bu kadarla kalsa iyi; Peştü olmayanlar kendi aralarında mezhep ve kavim ekseninde parçalıdır ve hemen hepsi birbiriyle kan davalıdır. Peştü güney yekpare sayılabilir fakat orada da kabile eksenli bitmek bilmeyen itiş kakışlar yaşanmaktadır. Şayet Peştular kabile merkezli bir toplum yerine güçlü bir ulusallık inşa edebilmiş olsaydı kuzeyi de zapt edip metazori de olsa bir nizam tesis edebilirlerdi. Buna heveslenseler de bugüne değin kendi içsel çelişkilerini aşamadıkları için kendi uluslaşmalarında da ülkeyi nizama sokmakta da uzun vadeli başarılar elde edemediler. Bu hiç olmadı değil, kayda değer liderler ve kumandanlar çıkardılar fakat başarıları kurumsallaşamadı ve akim kaldı.

Bu zaviyeden bakılınca Taliban Peştü ulusallaşmasının son adresi olabilir. Şu an itibarıyla en geniş Peştü birliğini, şunca senedir az fireyle muhafaza ettiler ve kuzeydeki komşularıyla da daha iyi ilişkiler kurma arzusu, en azından zarureti hissettikleri vakıa. Ben Taliban'ın Afganistan'ı orta vadede bir ulus-devlet hâline getireceği, uzun vadede de modernleştireceği kanaatindeyim.

2. Afganistan'ın sosyolojik durumuna baktığımızda henüz uluslaşmamış, birbirinden kopuk ve iletişimden çok kadim düşmanlıkları olduğu görünümü veren kabile/aşiret/farklı etnisite yapısına sahip olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda günümüz Afganistan'ın sosyolojik, kültürel, etnik yapısını özetleyebilir misiniz?

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Etnik yapı mümkün olan en kötü aritmetiklerden birini temsil ediyor. Diğerlerine hakim olarak düzen kurma potansiyeli taşıyan tek güç nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan Peştular, onlar da dediğim gibi kabilevi rekabetlerle parçalanmış vaziyette. Diğerleri ise birbirini uzun süre hırpalayıp galebe çalamayacak kadar denk güçlere tekabül ediyor. Afganistan'ın en büyük talihsizliği bu parçalı yapıyı istismar için elinden geleni yapan işgal güçlerinin eksik olmayışydı. Ülke kendi başına bırakılırsa belki bu kadar kaotik bir hal almayacak, kaos kendine özgü bir kozmosa dönüşebilecekti. Ne var ki işgalciler kaosun derinleşmesi ve bakileşmesi için yamalı bohçanın parçalarını birbirine karşı kışkırtmayı stratejik bir görev ad dettiler. Her bir işgalci ülkesinin bir diğer parçasına karşı kendisiyle işbirliği yapan etnik güçler bulmakta çok da güçlük çekmedi. Bu ise fay hatlarını derinleştirdi ve kalıcılaştırdı; kan davalarının ölçeğini son derece genişletti.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi işgalcinin yanı sıra komşu ülkeler de Afganistan'daki dengelerin kendi lehine olması için müdahil oldular ve kendi menfaatleri uğruna Afganistan'ın birliğini ve dirliğini hiçe saydılar. Kurulacak her yeni düzende kendi paylarını artırmak, konumlarını muhafaza etmek için Afganistan'a gereğinden fazla müdahil oldular... Afganistan'ın komşularını seçemeyeceğine ve değiştiremeyeceğine göre bozucu etkenlere karşı kendi dokusunu sağlamlaştırmaktan başka bir şansı yok.

3. *Taliban'ın dini düşünce yapısı nedir? Kimlerden etkilenmektedir. Hangi kaynaklardan beslenmektedirler?*

Peştular ekseriyetle Türklerin delaletiyle hidayet bulmuş bir kavimdir. Bundan ötürü kuzeydeki Türkî unsurlar gibi Hanefi ve Matudiri'dirler. Şu var ki Maturidilik kendi içinde çok fazla saçaklanmasa da Hanefilik birtakım nüanslar ve meşrepler barındırabilmektedir. En azından Hint Altkıtası'nda durum bu minvalde.

Hindistan'da şekillenen Diobendi ekol güçlü kurumları ve saygın alimleriyle Sünni nüfus arasında hızla yayılmış ve etkinliğini artırmış. Hanefilik içindeki sufi meşrepli nüfus (Brelviler) kahır ekseriyeti teşkil ederken Diobendi medreselerin sayısı ezici bir üstünlüğe sahip. Diobendiliğe Hanefiliğin ehl-i hadise yakın, selefi meşrep bir okuması diyebiliriz. Bu yakınlığın verdiği cesaret ve şevkle Suudi

Arabistan Rus işgali döneminde bu medreseleri kendi çizgisine çekmek için petrodolarları bölgeye boca etti. Komünizme karşı Yeşil Kuşak projesi çerçevesinde dindar bir militanlığa o zamanlar hoş gözle bakılıyordu. O medreselerin daha sonra Taliban'ın tabanı ve arka bahçesi olacağını belirtmemize gerek yok.

Selefilik demişken Taliban'ın din anlayışına etki eden başka bir faktörü anmadan geçmeyelim: Arap mücahitler. 80'lerin başından itibaren bölgede varlık gösteren bu savaştı yapılar güçlü imajları, paraları, ilişkileri sayesinde cihat örgütleri ve kadroları üzerinde ciddi tesirlerde bulundular. Tarihte ilk defa Peştular arasında din değiştirir gibi mezhep değiştirme olgusuna rastlandı. Bu, Peştü sosyolojisi üzerinde hatırı sayılır bir değişim belirtisiydi. Sıradan insanlar olsa bu kadar göze batmayabilirdi fakat bunların silahlı örgütler arasında yaşanması duruma ciddiyet kazandırdı. Nitekim önce El-Kaide, daha sonra DAİŞ'le birlikte hareket eden Peştü gençliğin varlığı bölgedeki tüm dengeleri ilgilendiren tehlikeli bir çarpan haline geldi.

4. 20 yıl önceki Taliban'dan günümüz Talibanı'na ne değişti?

20 yılda çok şey değişti. Tarih bir ırmağa benzetilse en hızlı aktığı kesit herhalde bu son 20 yıl olurdu. Taliban fitraten kapalı ve keskin bir yapı olmakla birlikte onlar bile bu baş döndürücü değişimi es geçmenin tarihin dışına atılmak manasına geldiğini gördüler. Değişimin içinde yer alarak değişmemeyi seçtiler gibime geliyor. Değişmiş gibi yaparak değerleri adına kurtarabilecekleri ne varsa kurtarmaya çalıştıklarını hissediyorum. Yani değişimin muhtevası ve seyrinden hoşnut değiller fakat zaruretlerin mekruhları mubah kılması gibi bu değişime mümkün olduğunca ayak direyerek ayak uydurmaya cevaz verdiler.

Taliban'ı değişime zorlayan şey belki de sandığımız gibi zamanın ruhu veya sosyal medya olgusu gibi zamane şeyler de olmayabilir. Zannım şu ki 2001'de Amerikan Hava Kuvvetleri karşısında hiçbir şey yapamadan çekilirken halkın kendilerine bakışını gördüler. Bomboş ve manasız bakışlardı bunlar. Verilen onca emeğin, çekilen onca çilenin hasılası bu olmamalıydı. Halk niye kendilerini sevmemişti, peşlerinden kederle bakacak kadar bile niye bir bağ kuramamıştı?.. Bu sualler Taliban'ın 20 senelik özeleştirisi sürecinin tetikleyicisi oldu kanaatimce.

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Diğer saik, Pakistan gibi kaypak bir zeminde ayakta durma mücadelesi onlara başka hiçbir yerde edinemeyecekleri müthiş bir diplomasi tecrübesi kazandırdı. Dengeleri okuma ve güç kaymaları karşısında esnek pozisyon alma kabiliyeti Taliban'a sahada olduğu kadar masada avantajlı bir konum sağladı.

Son olarak Pakistan'ın sultasından kurtulma adına Katar imkanını iyi değerlendirdiler. Katar'da güvenli şartlarda, pratiğin acil dayatmalarının uzağında serinkanlı düşünüp okuyabilecekleri bir zemin buldular. Dil öğrendi ve tarih üstüne tefekkür ettiler. Katar devleti de anlaşılın o ki onlardaki bu değişim potansiyelini harekete geçirmek için elinden geleni yaptı. ABD'nin istediği barışın gerçekleşebilmesi için Taliban'ın ehlileştirilmesi, yumuşatılması görevini Katar bihakkın gerçekleştirdi.

5- Taliban'ın geleceğini nasıl görüyorsunuz. Yani düşünce ve eylem dünyasında değişimler olacak mı. Taliban, rejim ihraç edecek mi? Şii'lerle olan ilişkileri, selefi hareketler olan yaklaşımları nasıl olacak. Örneğin Hint alt kıtasında ki islami yapılarla ilişkileri var mı, Mevdudi ve Cemâati İslâmî ya da Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler gibi yapılarla ilişkileri nedir, nasıl bakmaktalar?

Taliban tipik bir Peştu mizacını temsil etmesi hasebiyle olarak başkalarına alıcı gözlerle bakan bir hareket değildir. Fazla vakur ve ağırbaşlıdır. Karizmatik Arap kumandanların etkisinden bile masun kalabilen dirençli bir yapıdır bu, olanca savrulmalara rağmen. Mevdudi gibi isimlere ve yapılara karşı mesafeli olduklarını biliyorum, politik olarak son derece yakın olsalar da. Bu uzaklığın sebeplerinden biri Mevdudi'nin Mevdudi ve Cemâati'si ile Taliban'ın eski rakibi Hizb-i İslami yani Hikmetyar arasındaki yakınlık. Düşmanının dostunu dost edinecek değildi Taliban.

Şiiilerle ilgili Selefilerinkine çok yakın, yer yer ondan bile şedit bir çizgisi olduğu da malum. Hatta ondan kopan bazı birimler Şiiilere karşı verilen savaşın en şiddetli örneklerini ortaya koyarak yüzlerce sivil hedefe saldırılar tertipladiler. Gelgelelim Taliban'daki değişim görüntüsünün en belirgin yansımalarından biri tam da bu noktada oldu. Taliban merkezi liderliği Amerika'yla anlaşma sürecinde zekice bir hamleyle Şiiilerle de anlaştı. Bu anlaşma elini rahatlatı ve kuzeyde kendisine karşı savaşabilecek mahalli komutanlar karşısında daha yoğun güç bulundurma imkanı son derece caydırıcı oldu. Şiiilerle bile anlaşmış olma durumu,

ülkeyi yönetmeye aday bir özne olarak Taliban'ın meşruiyetine de önemli katkılarda bulundu.

Şunu demek istiyorum: Her şey değişiyor. Akideler de değişir. Daha yavaş olsa da teviller, tefsirler, telakkiler öyle bir hal alır ki 20 seneki önceki koordinatların çok ötesinde bir yerlerde konuşlanabilir özneler. Bu, Taliban gibi istişari yapılar için savrulma şeklinde değil bir ırmağın yatak değiştirmesi suretinde cereyan eder.

6- Taliban karşıtı bir çok hareket var, bunlar hakkında bilgi verebilirmisiniz. Bu hareketlerin düşünce ve eylemsel farklılıkları mı var yoksa sadece iktidarı ele geçirmek mi tek amaç? Bu hareketler içerisinde en dikkat çekici olanlardan birisi de sanırım Ahmet Şah Mesud'u oğlunun başlattığı harektet. Bunun hakkında ne düşünüyorsunuz?

Taliban uzun bir iç savaşın mahsulü ve kendisi de 27 yıllık bir iç savaş sürdürmüş bir fail. Düşünün 66 bin Afgan askerinin ölümüne sebebiyet verdi. Çoğu eski Kuzey İttifakı tabanından olan 66 bin can. Bunların aileleri, sülaleleri milyonlara tekabül eder. Taliban seneler boyu canını yaktığı insanların yaşadığı şehirlere şimdi hükümran olarak döndü. Bu hiç de olağan bir durum değil. Hazmedilmesi de kolaylıkla gerçekleşecek bir durum değil. Her iki taraf için de ciddi bir travma sebebidir bu. Taliban genel af ilan etti ama kanı dökülenlerin yakınları onu affedebilecekler mi? Diğer taraftan, Taliban, kendisine onca çile çektirmiş, adı sanı belli düşmanlarını sahiden affedebilecek mi? Kan kâğıtta durduğu gibi durmuyor çünkü. Akıyor ve bulaşıyor, izi kalıyor.

Ahmed Mesud, babası Fransız pasaportlu iki Faslı militan tarafından öldürülmüş biri. Failer Taliban'ın müttefiki ve kader ortağı El-Kaide mensuplarıydı. Ahmed Mesud, bunu Taliban'ın icra ettiği bir suikast olarak okumayı tercih etti ve kan davası psikolojisinden sıyrılamadı. Erken yaşta okumak için gittiği İngiltere'de ne tür angajmanlara girdiği, nasıl kafa kola alındığı aslında çok da hayal gücü ve komplo teorisi gerektirmeyen vaziyetler. Ahmed Mesud, tıpkı Washington Post'taki makalesinde dediği gibi sadece kendisi için değil Batı için de savaşıyor. Bakalım Kâbil havaalanında işbirlikçilerini satıp giden Batı bu tıfıl komutanın imdadına yetişecek mi? Babasından şayet bazı kumandanlık genleri

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

almışsa bunun mevcut şartlarda bir işe yarayıp yaramayacağını da yakında göreceğimiz kanısındayım.

7- *Taliban Türkiye hakkında ne düşünüyor. Türk milleti ve Müslümanlığı hakkında kendi aralarında veya yayın organlarında yaptığı farklı değerlendirmeler mevcut mu?*

Ortak uzun tarihe rağmen Türkleri pek tanıdıkları söylenemez. Daha doğrusu Özbekleri, Türkmenleri tanırlar ve onlardan hareketle Türkiye hakkında bir hükme varabilirler. Türkiye üstüne okumuş, özellikli bir bilgisi olan Peştü'ya rastlamadım şahsen. Son zamanlarda uzman kadrolar yetiştirmeye ağırlık vermeleri hasebiyle bu yönde bir ilerleme olmuş mudur, bilemiyorum.

Türklerin Hanefi olduğu bilgisi bile önemlidir sıradan bir Peştü için. Afganistan'ın eski işgalcileri Ruslar ve İngilizlerle onların da savaşmış olması önemlidir. Günümüzdeki işgalci ABD'ye karşı içten içe bir bağımsızlık mücadelesi veriliyor olması da. Şu var ki bunlar ortalama bir Peştü veya Afgan için pek de ulaşılabilir bilgiler değil. Kırk küsur yıldır türlü işgaller ve iç savaşlarla cebelleşen bir ülkenin tarih ve coğrafya sınavından iyi notlar alması beklenmemeli. Bizim kendimizi onlara anlatabilmemiz gerekirdi ki buna hiç tevessül etmedik bile. Onların bizimle ilgili cehaletlerinin mazereti var ama bizim yok. Tarihteki rolümüz ile bilincimizdeki tarihin orantısızlığı bizim en ciddi talihsizliğimiz.

8- *Taliban yönetiminde özgür ve bağımsız bir Afganistan kurulabilir mi, bunun için Taliban'ın neler yapması gerekmektedir? Ülkede ki toplumsal uzlaşmayı sağlayabileceğini düşünüyor musunuz, bunun için gerekli düşünsel altyapıya sahipler mi?*

Son yıllarda Taliban'ın çok öne çıkardığı bir marşı var, nakaratlarında biteviye tekrarlanan kelime manidardır: "İstiklal!" Bu denli idealize edilmiş bir kelime olarak marşlarda geçmese bile istiklal önemli bir davadır Peştular için. Bağımsız kabileler olarak yaşayagelmiş bir kavim için üst bir devlet yönetimine tabi olmak o kadar da matah bir şey değildir. Bu bütünlüklü bir Afganistan için hiç de hayırhah bir durum olmasa da bir Peştü hareketinin başka ülkelerin boyunduruğu altına kolay kolay girmeyeceği, girse bile kurtulmak için gayret içinde olacağı iyi anlaşılmalıdır.

Taliban'ın bu marştaki vurgusunun sebebi de budur: Pakistan'ın maşası, işbirlikçisi olarak anılmaktadır ki bu Kuzey İttifakı'nın kendisine karşı en güçlü kara propaganda başlıklarından biridir. Bu yaftayı yıllar boyu boynunda taşıırken ve vakıa da bunu doğrulayan onca kanıtla tıka basa doluyken bile Taliban Pakistan'dan ayrışmak için pusuda bekledi. 2012'de Katar'a ofis açması ve merkez şurasını oraya taşıması hiç de basit tercihler değildi. Pakistan'ı Katar'la dengeleme, başka destekçi ve hamiler bulma Taliban için hayat memmat meselesiydi, bundan sonra da böyle olacak. Taliban savaşını Pakistan'a borçlu olduğunu biliyor; şayet bağımsız kaynaklar oluşturamazsa bu bağımlılığın faturasının ne olacağını da biliyor. Bunları hakkıyla konuşabilmek, anlayabilmek için Durand Hattı meselesi başta olmak üzere Pakistan Peştuları üstüne çokça imal-i fikir eylemek gerek. Türkiye düşünce ortamı için bunlar çok da elverişli bahisler değil. Bugüne kadar kayda değer çalışmaların yapılmamış olması bile ülkemizin stratejik ufkunun darlığına kati bir delil olmaya yeter.

Taliban'ın toplumsal uzlaşmayı sağlayıp sağlayamayacağı mevzuu da çok karmaşık. Peştular istişari bir topluluktur, aileden kabileye, kabile konfederasyonundan örgüt yönetimine kadar Peştular hayal edemeyeceğimiz kadar demokratik bir kavimdir. Ağalık düzeni yoktur, liderlik de bizdeki gibi tek adamlığa o kadar elverişli değildir. Tüm bunlar Taliban'ın Peştular nezdindeki konsensüs imkanını artıran potansiyeller.

Gelgelelim Peştu olmayanlarla ilişkileri bu kadar olumlu bir havada cereyan etmedi şimdiye dek. Kuzeydeki kavimler Taliban'ı bir Peştu hareket olarak tanımladı ve Peştu hakimiyetinin en tehlikeli türü olarak gördüler. Taliban da onları kucaklamak, sağlıklı bir iletişim oluşturmak için yeterince gayretli ve istekli olmadı. Aralarında diyalogdan ziyade rekabet ve husumet vardı, gereğinden fazla da kan dökülmüştü. Böylesi bir dezavantajlı maziye rağmen Taliban yeni bir imajla geri döndüğünde daha farklı bir hava oluştu. Eski düzen temsilcilerini geçiş döneminin muhatapları olarak kabul etmesi bir iyi niyet jestinden çok daha fazlasıydı. Taliban maslahatçı bir tutumla bu uzlaşmacı üslubu sürdürüp hakkındaki endişeleri izale ettikten veya azalttıktan sonra muhtemelen bildiğini

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

okuyacaktır fakat en azından iç savaşa mani olacak bir yumuşak geçiş iklimi oluşturabilmiş olması az başarı sayılmamalıdır.

9- *Afganistan sosyolojisini düşündüğümüzde şu anda Taliban yönetiminde yaşanmakta olan sürecin İslam, yönetim bağlamında bir "tecrübe ya da deney" olarak değerlendirmek mümkün müdür?*

Elbette ki Taliban İslamilik iddiasında ciddi bir hareket. Gerek iç sisteminin işleyişindeki alimlerin etkinliği ve islami referansların merkeziliği, gerekse de hedef kitlenin hassasiyetleri itibarıyla dini meşruiyeti sıkıntılı kararlar başını ağrıttacak, DAİŞ gibi pusuda bekleyen dışli bir rakibi varken onun eline koz vermek, isteyeceği son şeylerden biridir. Her ne kadar içindeki aşırılık yanlıları DAİŞ'te gövdeleşmiş olsa da yeni DAİŞ'ler çıkarma potansiyelinin sıfırlandığı da söylenemez. Bu tehdit Taliban'ı teyakkuzda tutacak, değişim iradesine ciddi biçimde ket vuracaktır.

Bugün cuma namazından sonra yeni hükümetin ilan edilmesi bekleniyor. Kimin hangi koltuğa oturacağından daha önemli olan şey yeni rejimin adlandırılması olacak. Afganistan İslam Emirliği adı sürdürülecek mi, yoksa Cumhuriyet ibaresinde mi karar kılınacak? Taliban'ın böyle bir taviz vereceğini düşünmüyorum. Şayet bir taviz vermek zorunda ise bunu isim düzeyinde değil, uygulama düzeyinde verecektir.

Bu tecrübe öncesi ve sonrasıyla şüphesiz ki önemli. Tarihimizdeki hangi hadiselerin önem sırasına denk düşeceğine emin olmak için biraz daha zamana ihtiyacımız olsa da en önemlilerden biri olarak görmemiz için çok az sebebimiz var. Çünkü Taliban hangi programa sahip olursa olsun kendi ayakları üstünde durabilmesi çok zaman alacak bir ülkeye hükmedecek ve bu süre zarfında komşularıyla ve küresel güçlerle temas içinde olacak. Bu da onu çok fazla konjonktürel bir özne kategorisinde tutacaktır. Öte yandan Taliban'dan evrensel bir İslam emirliği beklentisinde olanları bekleyen öfkeli bir hayal kırıklığı olacaktır. Taliban önceliğini Afganistan'ın hal-i pürmelalini aşmaya verecek ve buna odaklanacak, El-Kaide gibi yapı ve akımların söylemlerinin başına açacağı işleri göğüsleme hevesinden son derece uzak duracaktır.

10- Taliban'ın kendini uluslar arası kamuoyuna veya kendi ulusuna yeterince anlatamadığını düşünüyor musunuz? Bu bağlamda bir "yeni taliban" "eski taliban" ayrımı yapılabilir mi?

Eski Taliban'ın da dış dünyayla sağlıklı diyaloglar kurma adına birkaç girişimi olmuştu; eli ayağı düzgün, yabancı diller bilen sözcüleri meramlarını anlatmak için farklı platformlarda arz-ı endam etmişti. Fakat ilk iktidar döneminde dış ilişkiler ve imaj meselesi neredeyse büsbütün Pakistan istihbaratına ve dışişlerine emanet edilmişti. Bu dolaylılık kısmi faydalar getirirse de hareketin bağımsızlık iddiasını da zaafa uğrattığından zamanla terk edildi. Yeni Taliban, kendi diliyle konuşmak ve kendi kurduğu irtibatlar üzerinden yol almak istiyor. Vesayete karşı eskisinden daha hassas. Kadroları nicelikçe de nitelikçe de eskiye nispetle daha iyi bir noktada. Her şeyden önemlisi anlaşılmaya değer bir dış dünya olduğunu anlamış durumdalar. Sadece kendilerini anlatmak meselesi değil, dünyayı anlama zarureti duymaları bile başlı başına bir dönüşüm alameti.

Geniş katılımlı istişare toplantıları, neyi niye yaptıklarına dair mütevazı izahlar, barışçıl vurgular sadece bir imaj gayreti olarak okunmamalı. Yeni Taliban salt bir adlandırma olmayıp bir realite olabilir. Ne var ki yeni bir dünya var mı onunla tanışmak isteyen? Bu değişim iddiası ve çabasını hiçe sayan, onu eski yaftalarla tanımlayıp ötekileştiren muhataplar varken Taliban'ın bu yönde sebat etme tutumu fazla sürmeyebilir. Eski Taliban'ın itibarsızlaştırılmaya ve harcanmaya daha müsait olduğunu düşünen hasımları tarafından eski imajına doğru itilmek istenmesi bir çeşit psikolojik harp taktiği. Taliban bunu bir savaş biçimi olarak algılasa belki sebat edebilir, tahkir ve tahrik olarak algılasa eski kodlarına dönmek için el freni çekili tutmaya daha fazla devam etmeyebilir.

12- Taliban yönetiminde ki Kabil sokaklarından yapılan paylaşımlara baktığımız zaman ellerinde kırbaçlar ya da ağır/hafif silahlarla meydanlarda dolaşan milis güçler görmekteyiz. Bu milisler insanlara vurmakta, farklı yaptırımlar müeyyideler uygulamaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında Taliban'ın içerisinde kadının konumu nedir? kadın yönetici, düşünür, din alimi, hemşire, doktor bulunmakta mıdır?

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Açıkçası ben Taliban'ın kadınları değil, kadınların Taliban'ı değiştireceğini düşünenlerdenim. Türkiye'de de İslamcılığın kadınları değil kadınların İslamcılarını dönüştürdüğü gibi. Hatırlarsanız "Cumhuriyet balolarına tesettürlü eşlerle katılmak veya katılmamak" bir meseleydi. Tesettürlü kadınların tercihi o balolarda yer almak oldu.

Bu, pervasızlıktan fazla bir şeydi, ciddi yapısal arızalara işaret ediyordu. Taliban her ne kadar hala adem-i merkezîyetçi bir hüviyette olsa da son yıllarda daha bir merkezileştiği, hareketi ilzam edecek meselelerde merkezi iradenin öne çıktığı gözlemleniyor. Yani hala halka sopa çekme sevdalısı birimler ve yetkililer varsa da bu arzularını tatmin etmeleri eskisi kadar kolay olmayacak. Şu da var ki Taliban artık halkı sopa atılacak, hizaya çekilecek bir sürü olarak görme lüksüne sahip olmadığını biliyor. Halk desteğinin kolay kazanılmayacak ama kolay kaybedilecek, uçucu bir şey olduğunu bittecrübe yaşadılar. Yoğurdu üfleyerek yiyeceklerdir. Kameraların uzağında gene eli sopalı olmayı sürdürebilirler fakat topyekun bir usul ve üslup değişiminin zaruretini sezdikleri aşîkar.

Kadına bakış mevzuu en çok zorlandıkları ve tazyik altında kaldıkları mevzu. Daha esnek olduklarını inkar etmek insafsızlık olacaktır. Burka dayatması yok, İran'daki gibi sıkma baş kadınlar Kabil sokaklarında dolaşabiliyor. Taliban yetkilileri kadın doktor veya öğretmenlerle bir araya gelip mevcut, müstakbel konuları mütalaa edebiliyor. Kadınlar işlerinin başında görevlerine devam edebiliyorlar. Bunları lütuf veya mucize nevinden zikrediyor değilim velakin değişim vakiasını doğru okumazsak hakkaniyetli tavırlar geliştiremez, yeni sürecin dinamiklerini doğru okuyamayız.

Kadınlar da eski Afgan kadını değil bu arada. 20 sene evvel Taliban'a kafa tutacak bir elin parmakları kadar kadın ya var ya yoktu. Bugün hak ve özgürlükleri için Taliban'la silahlı mücadeleye girmeyi göze alabilecek bir kitle var. Kadınlar eskisiyle mukayese edilemeyecek derecede donanımlı, bilinçli ve özgüvenli. Taliban'ın en azından İran'daki kadar bir hak ve özgürlük bağlamı oluşturmadan söz konusu bu kitleyi ve sokakları hareketlendirmeyecek olsa da evlerinde gelişmeleri seyreden daha geniş bir kadın nüfusunu kaale almak zorunda.

Afganistan bir Avrupa devleti olmayacak elbette fakat eski Afganistan olma ihtimali de yok. Dayatma ters tepecektir. Taliban orta-uzun vadede başını ağrıttacak

riskli müdahalelerden uzak durmayı yeğleyecektir. İşin kolayına kaçıp şeriat-şeriat karşıtları kampaşmasından istifade etme cihetine giderse bunun bedelini tüm halkıyla beraber kendisi de ödemeyi göze almış demektir.

13-Taliban'ın Afganistan'da iktidar olması dünyada ki diğer İslamcı hareketlerde henüz olumlu yankılar bulmadı. Hanefi coğrafyada yankı bulmadı, Bunu nasıl açıklıyorsunuz? Onlar da henüz olan biteni takip mi etmek ile mi yetiniyorlar yoksa Taliban'ın kendilerini kabul etmediğini düşündükleri için örtük bir reddetme mi var? Ya da kendilerini o resmin içerisine sokarak yıpratmak mı istememektedirler?

Suriye'deki bozgun ve moral bozukluğu, Arap baharının zemheriye dönmesi, ekonomik darboğaz, üstüne bir de insanı tarihte hiç olmadığı kadar izole eden bir salgın belası İslamcıların, Müslümanların ağızının tadını kaçırdı. Taliban yerine daha modern görünümlü bir hareket daha canlı bir benimseyişle karşılanabilirdi fakat büsbütün farklı olacağını söylemek zor. Genel bir yorgunluk, yılgınlık var. Tunus'ta olduğu gibi eldeki iyi kötü mevzilerin kaybı da moral kaybını perçinledi.

İslam toplumları sandığımızdan daha fazla modernleşti, bunu itiraf edelim. Henüz modernleşmemiş olanlar dahi akışın yönünün orası olduğunu görüyor, direnç noktalarını coşkuyla değil endişeyle karşılamaya daha meyyal. Taliban'ın bu kadar modernleşmiş toplumlarla bağ kurabilmek için çok dezavantajlı bir konumda. Pre-modern ve modern karşıtı imajı, doğulu yoksullukla birleşince cazibe kaynağı olması muhtemel gözüküyor.

Taliban'ın işini zorlaştıran bir başka etken önceki zafer süreçlerinin akıbetinin hiç de iç açıcı olmayışı. Afganistan iç savaşıla o kadar özdeş ki insanlar artık tarafların hangisinin haklı olabileceğine bakmaksızın kategorik olarak hepsine mesafeli durmaya daha yatkınlar. Afgan halkı kadar olmasa da diğer Müslüman toplumlarda da Afganistan'da asayiş ve huzur istiyor. Ekonomik refah ve mucize beklentisi şimdilik yok, fakat asayiş asgari şart. Taliban bu ilk beklentiyi karşılırsa gittikçe meşruiyetini artıracak, İslam aleminde daha fazla dikkate alınan ve saygı duyulan bir aktöre dönüşecektir.

Ünlüler, Muhammed. Bülent Tokgöz ile Röportaj: Afganistan'da Güncel Gelişmeler.

Hanefiliğin somut karşılığı Afganistan ve Pakistan'da rastlanabilecek bir şeyse de Türk dünyasıyla ve Balkanlarla sınırlanmış coğrafyada tam olarak neye karşılık geldiği hiç de belirgin değil. Osmanlı'nın çöküşünü müteakip Hanefilik hızla diriliğini yitirdi ve sosyal hayattan süratle ilmihal çerçevesine doğru geri çekildi. O çerçeve dünyaya bakışı ve algıyı çok da tayin edici kudrette değil. Bu mana ve kudret kaybı zamanla azalmayacak, artacak. Taliban da İslam dünyasında en laik ve yoksul kesimlerinden olan Hanefilerdense daha zengin ve dinamik Selefi dünyayı daha fazla önemseyecek ve kazanmaya çalışacaktır.

14-Türkiye'de Taliban iktidarını sağ/muhafazakar/İslamcı/milliyetçi blok son derece sessiz karşıladı. Henüz neler olup bittiği ile ilgili kayda değer bir yaklaşım ortaya konulamadı. Belki Türkiye'de en net ses getiren bildiri Cumhuriyetçi Kadınlar Derneğinden geldi. Sağ/muhafazakar/İslamcı/milliyetçi bloğun Taliban konusunda ki görüşleri nedir?

Örgütler, hareketlerle ilgili telakkiyi insanlar izole bir düşünce atmosferinde şekillendirmiyorlar. Bazı çevreler tarafından tanımlar ve telakkiler paketlenip kitlelerin duyularına servis ediliyor. Taliban bu servislerin en kolay olduğu örgütlerden biri oldu. Onun realitesinden ziyade sunulan imaj zihinlere yerleşti, sekülerinde de dindarında da. Analitik okumalar yapmış olanlar varsa onların da ne derece önyargılarından azade oldukları da meçhul tabi. Dolayısıyla Taliban karşısındaki tepkilerin çoğu ideolojik ve basmakalıp. Bu durum ilanihaye devam edecek, Taliban karşıtı kesimler, Afganistan içinde de dışında da nadiren ve çok az bir yüzdeyle çözülecek, geri adım atacaklar.

15-Türkiye Suriyeli sığınmacılara yıllardır ev sahipliği yapmakta. Bu konuda milletimizin göstermiş olduğu kadirşinaslığı birkaç münferit olumsuz olayla kimse küçümseyemez, farklı bağlamlarda değerlendirmez. Ancak, Türkiye Suriyeliler gibi Afgan mültecilerin de yoğun akımına karşı tedirginlik yaratan ve kimi zaman yüksek sesle dile getirilen toplumsal bir karşı duruş var. Bunu nasıl açıklarsınız?

Türkiye Afgan mülteci akışından en çok nasıplenen ülke. Aslında hedef ülke olduğu söylenemez; mültecilerin gidebileceği en batıdaki ülke. Mecburen son durak olduğu için burayı seçiyorlar. İran bunu çok iyi okuduğu için kapıları gevşek tutuyor, Türkiye'ye ittikten sonra kilidi vuruyor. Bir huni içinde mültecileri biriktirip Türkiye'nin bidonuna boşalttığını söyledim birkaç yerde, bu benzetmeyi

yalanlamak niyetinde olduğunu hiç sanmıyorum. Türkiye'nin kapı bacasına daha fazla sahip çıkacağına dair de pek alamet yok. Garip bir politikasızlık hakim. Yükselen yabancı düşmanlığına, ırkçılığa varan mülteci karşıtlığına rağmen ne bu yükselen tansiyonu düşürmeye ne de mülteci akınına çekidüzen vermeye dönük ciddi bir müdahale göze çarpmıyor.

Gittikçe şöyle düşünmeye başlıyorum: Türkiye ile Çin arasında gizli bir anlaşma var, bu anlaşmaya göre Türkiye Avrupa'nın Çin'i olacak, yani Çin'de üretilen malların Avrupa'ya geçtiği köprü olmak yerine Çin'in Avrupa'ya çalışan imalathanesi olacak. Bunun için de ucuz işgücü gerekiyor. Ülkenin dünyanın dört bir yanından hırlı mı hırsız mı ayırt etmeksizin mülteci cennetine dönüştürülmesinin bir izahı varsa budur sanıyorum.

En can sıkıcı olanı ise aslında cennet filan değil. Mülteciler için de son derece sorunlu, can yakıcı bir vasat söz konusu. Binlerce Afgan çiftliklerimizde, inşaatlarımızda, lokantalarımızda karın tokluğuna çalışıyor, birçoğu o inanılmaz düşük olan maaşlarını dahi alamıyor, karakola düşmektense aylarca bedavaya çalışmış olmayı sineye çekiyorlar. Devlet bunları da biliyor fakat sadece seyrediyor. Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler diyor nicedir. Elbet bir bildiği vardır diye susan insanlar bile artık "Niye?!" diye sormaya başlıyor ve hikmetinden sual ediyorlar. Kimse için iyi bir gidişat değil bu. Düzeltmek için neresinden başlamamız gerektiğini bulmakta her geçen gün daha fazla zorlanacağız. Dün başlamadık, bugün neden başlamayalım?

Benim naçizane kanaatim Afganlara yardıma Afganistan'da başlamak gerek. Yapacağımız yatırımlar ve hizmetlerle buraya gelecek mültecileri orada, kendi vatanlarında tutabilir, parya muamelesi görecekleri diyarlara gitmeden hak ettikleri onurlu hayatı ülkelerinde yaşayabilirler. Afganistan'da daha fazla olmayı bir onur meselesi olarak görüyorum. Onurlu insanları Afganistan'da var olmaya çağırıyorum.

